

SÛRE FAZİLETLERİ BAĞLAMINDA ÖLÜLERE
YÂSİN OKUNMASIYLA İLGİLİ HADİSİN
DEĞERLENDİRİLMESİ
THE EVALUATION OF HADITH ON THE RECITING THE SU-
RAH 'YASİN' FOR THE DEAD IN THE
CONTEXT OF SURAH VIRTUES

MUSTAFA CİHAD BAKKAL

[Dr. Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Ana Bilim Dalı
Dr. Süleyman Demirel University Faculty of Divinity, Department of Tafsir
cihadbakkal@sdu.edu.tr
<http://orcid.org/0000-0002-3030-991X>]

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 11 Mart/Marc 2020

Kabul Tarihi / Accepted: 07 Mayıs/May 2020

Yayın Tarihi / Published: 20 Haziran/June 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran/June

Yıl / Year: 2020 *Sayı – Issue:* 48 *Sayfa / Pages:* 455-482

Atf/Cite as: Bakkal, Mustafa Cihad. "Sûre Faziletleri Bağlamında Ölülere Yâsîn Okunmasıyla İlgili Hadisin Değerlendirilmesi - The Evaluation of Hadith on the Reciting the Surah 'Yasin' for the Dead in the Context of Surah Virtues". Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Ondokuz Mayıs University Review of the Faculty of Divinity 48 (Haziran-June 2020): 455-482.
<https://doi.org/10.17120/omuifd.702424>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://dergipark.gov.tr/omuifd>

Copyright © Published by Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi – Ondokuz Mayıs University, Faculty of Divinity, Samsun, Turkey. All rights reserved.

Sûre Faziletleri Bağlamında Ölülere Yâsîn Okunmasıyla İlgili Hadisin Değerlendirilmesi

Öz: Ölüm, Kur’ân’da da belirtildiği üzere her canlının tadacağı kaçınılmaz bir gerçektir. İnsanlar, çoğu zaman dinî bazen de psikolojik sâiklerle hayatlarını kaybeden yakınlarını yâd etme ihtiyacı hissederler. Bu nedenle farklı dinlerde ve kültürlerde ölen kişinin ardından merasimler ve anma törenleri düzenlenmektedir. İslâm dininde de ölüler için bir görev olarak yerine getirilen yıkama, kefenleme ve defin işlemlerinin yanı sıra onların ruhları için Kur’ân okuma ve özellikle de Yâsîn sûresini okuma geçmişten günümüze kadar uzanan bir gelenektir. Bu çalışmada ölülere Yâsîn okuma uygulamasının dinî boyutu araştırılacak, bilhassa konuyla doğrudan alakası olan ve muteber kaynaklarda yer alan “Ölülerinize Yâsîn okuyunuz” hadisi üzerinde durulacaktır. Söz konusu hadis, sened ve metin yönünden tahlil edilecek; ayrıca konu hakkındaki tartışmalara yer verilerek değerlendirmeler yapılacaktır.

456 **Anahtar Kelimeler:** Kur’ân, Fezâil, Yâsîn, Hadis, Tenkid, Ölülere Yâsîn Okuma.

OMÜİFD

The Evaluation of Hadith on the Reciting the Surah ‘Yasin’ for the Deads in the Context of Surah Virtues

Abstract: Death is an inevitable fact that every living being will taste as stated in the Qur’an. Due to religious and sometimes psychological motives, people often feel the need to memorialize their relatives who lost their lives. For this reason, ceremonies and commemorations are held in different religions and cultures after the death. The duties fulfilled in Islam have not only been to wash, shroud and to bury the body of a dead person but also to recite the Qur’an, especially the surah ‘Yasin’, which has been a tradition from past to present, for their souls. In this study, the religious dimension of the reciting the surah ‘Yasin’ for the dead will be discussed. “*Recite the Yasin upon your deads*”, which is directly related to the subject and cited from reliable sources, is the hadith that will be analyzed specifically in terms of *sanad* and *matn* alongside the discussions and evaluations related to it.

Keywords: Qur’an, Virtues, Yasin, Hadith, Criticism, Reciting the Yasin upon the Dead.

Giriş

Kur'ân-ı Kerîm'in üstünlüklerini, onun tamamını veya bazı sûre ya da âyetlerini öğrenip okuyan, öğreten, dinleyen, ezberleyenlerle hükümlerine göre amel edenlerin kazanacağı sevapları, bazı sûre yahut âyetlerinin şifalı oluşuna dair âyet ve hadislerde verilen bilgileri ifade etmek üzere İslâmî kaynaklarda genellikle "fezâilü'l-Kur'ân", kimi zaman da "sevâbü'l-Kur'ân" ve "menâfiu'l-Kur'ân" gibi ifadeler kullanılmıştır.¹ Bu tabirler bazen müstakil kitaplara isim olmuş,² bazen de kitapların bir bölümüne başlık olarak konulmuştur.³

Kur'ân'ın faziletlerini ele alan kaynaklar incelendiğinde özellikle ilk dönem eserlerinde Kur'ân'ın vahyi, nüzülü, okunması ve ezberlenmesi gibi Kur'ân tarihi ile ilgili birçok konunun ele alınmasının yanı sıra⁴ Kur'ân'ın tamamı, bir sûresi veya bir âyetinin faziletinden bahseden rivayetlerin de geniş yer tuttuğu görülmektedir. Kur'ân'ın tamamının faziletine "Kim Kur'ân-ı Kerîm'den bir harf okursa, onun için bir iyilik sevabı vardır. Her bir iyiliğin karşılığı da on sevaptır. Ben, elif lâm mîm bir harftir demiyorum; bilakis elif bir harftir, lâm bir harftir, mîm de bir harftir." rivayeti⁵ ve âyet faziletine ilişkin ise "Her kim bir gece içerisinde Bakara sûresinin son iki âyetini okursa ona o ikisi kâfi gelir." şeklindeki rivayet⁶ örnek olarak zikredilebi-

¹ Abdullah Aydemir, "Fezâilü'l-Kur'ân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/532-533. Farklı tarifler ve değerlendirmeler için bkz. Abdüsselâm b. Sâlih el-Cârullâh, *Fezâilü'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Riyad: Dâru't-Tedmüriyye, 1419/2008), 36-42; Ali Bulut, *Ebü 'Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın Kitâbu Fezâilü'l-Kur'ân'ı -Bir Kavram ve Eser İncelemesi-* (Ankara: Fecr Yayınları, 2018), 101-103.

² İlk dönemden itibaren günümüze kadar bu sahada farklı isimlerle telif edilen eserlerin detaylı bir listesi için bkz. Abdüsselâm b. Sâlih, *Fezâilü'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 84-124.

³ Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Bulut, *Ebü 'Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın Kitâbu Fezâilü'l-Kur'ân'ı*, 36-39, 73-74, 83-84.

⁴ Fezâilü'l-Kur'ân kitaplarının genel muhteva analizi için bkz. Abdüsselâm b. Sâlih, *Fezâilü'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 47-50.

⁵ Tirmizî, "Fezâilü'l-Kur'ân", 16 (No. 2910). Konuyla ilgili diğer rivayetler için bkz. Ebü'l-Fazl Abdurrahmân er-Râzî, *Fezâilü'l-Kur'ân ve tilâvetühu*, thk. Âmir Hasan Sabri (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1415/1994), 70-126.

⁶ Buhârî, "Fezâilü'l-Kur'ân", 10; Müslim, "Salâtü'l-Müsâfirîn", 808. Âyet faziletiyle ilgili rivayetler için ayrıca bkz. Ca'fer b. Muhammed el-Müstağfirî, *Fezâilü'l-Kur'ân*, thk ve

lir. Öte yandan sûre faziletlerine dair Fâtîha, Bakara, İhlâs vb. pek çok sûre hakkında önemli miktarda rivayet mevcuttur.⁷ Sözgelimi İhlâs sûresinin fazileti ile ilgili sahih kaynaklarda “*Nefsim kudret elinde olan Allah’a yemin olsun ki İhlâs sûresi Kur’ân’ın üçte birine denktir*”⁸ şeklinde bir rivayet dikkat çekmektedir. Asıl konumuz olan Yâsîn sûresi ise faziletleri hakkında en fazla rivayet nakledilen sûrelerden biridir.⁹ Bunlar arasında “*Ölülerinize Yâsîn okuyunuz*” hadisi, ön plana çıkan rivayetlerden biri olmasının yanı sıra yoğun tartışmalara da sebep olmuştur. Bu çalışmada söz konusu hadis bağlamında ölülere Yâsîn okumanın dinî temelleri araştırılacaktır. Hadis, öncelikle sened ve metin yönüyle incelenecek, ardından konu hakkındaki farklı görüş ve düşünceler zikredilerek çalışma bir sonuca bağlanacaktır.

Makalede genel manada ölülerin arkasından Kur’ân okuma meselesi üzerinde durulmayacaktır.¹⁰ Bununla birlikte ölülere Yâsîn okunmasıyla yakından ilişkili olması sebebiyle konuya yeri geldikçe değinilecektir.

Senedlerde geçen sika râvilerle ilgili detaylı bilgi verilmeyecek, sadece ilk geçtikleri yerlerde ilgili kaynaklara işaret edilmekle yetinilecek, daha sonra ise herhangi bir açıklama yapılmayacaktır. Tenkide uğrayan râviler hakkında ise detaylı bilgilendirme yapılacak, cerh ve tadil âlimlerinin söz konusu râvilerle ilgili görüşlerine yer verilecektir.

thrc. Ahmed b. Fâris es-Sellûm (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1426/2006), 2/513-535, 566-568, 636, 751-772.

⁷ Bu rivayetler ve değerlendirmeler için bkz. Müstağfirî, *Fezâilü'l-Kur’ân*, 2/536-750.

⁸ Buhârî, “*Fezâilü'l-Kur’ân*” 13; Müslim, “*Salâtü'l-Müsâfirin*” 811. İhlâs sûresinin faziletine ilişkin rivayetler için bkz. Müstağfirî, *Fezâilü'l-Kur’ân*, 2/694-729.

⁹ Rivayetler için bkz. Ahmed b. Şuayb, en-Nesâî, *Fezâilü'l-Kur’ân*, thk. Fârûk Hamâde (Beyrut: Dâru İhyâi'l-Ulûm, 1414/1992), 86-90, 94-98; Müstağfirî, *Fezâilü'l-Kur’ân*, 2/591-600. Rivayetlerin sened ve metin tenkitleri için ayrıca bkz. Mahmut Karakış, *Yasin Sûresiyle İlgili Rivayetler ve Değerlendirilmesi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, 2012), 13-84.

¹⁰ Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Mustafa Özel, “*Ölünün Ardından Kur’ân-ı Kerîm Okunmasının Dini Dayanakları*”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 7 (Nisan 2006), 483.

I. Rivayetler ve Sened Değerlendirmeleri

Ölülere Yâsîn okunması ile ilgili hadis pek çok farklı kaynakta geçmektedir. Burada öncelikle Kütüb-i Sitte içerisinde yer alan eserlerde ölülere Yâsîn okunmasını ifade eden hadisler senedleri açısından tahlil edilecek; ardından diğer hadis kaynaklarında geçen benzer rivayetlerin bir kısmı da örnek teşkil etmesi bakımından değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

1- Ebû Dâvud'un (ö. 275/889) zikrettiği hadis şöyledir: Muhammed b. Alâ (ö. 248/862)¹¹ ve Muhammed b. Mekkî el-Mervezî (ö. ?)¹² > İbnü'l-Mübârek (ö. 181/797)¹³ > Süleyman et-Teymî (ö. 143/760)¹⁴ > Ebû Osman (en-Nehdî olan değil) > Babası > Ma'kil b. Yesâr (ö. 61/679)¹⁵'ın rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

اقرأوا (يس) على موتاكم

"Ölülerinize Yâsîn okuyunuz."¹⁶

Bu hadisin senedinde yer alan Muhammed İbnü'l-Alâ, Muhammed b. Mekkî el-Mervezî, İbnü'l-Mübârek, Süleyman et-Teymî ve Ma'kil b. Yesâr sika râvilerdir. Kütüb-i Sitte sâhipleri bu râvilerin rivayetlerine kitaplarında yer vermişlerdir. Bu açıdan senedin Ebû Osman'a kadar olan kısmında herhangi bir sorun bulunmamaktadır. Ancak senedde Süleymân et-Teymî'den sonra yer alan Ebû Osman ve babası tanınmamaktadır. İsnad zincirinde adı geçen Ebû Osman ile meşhur olan Ebû Osman en-Nehdî'nin¹⁷ birbirine karışmaması için özellikle kayıt düşünülmüştür. Münzirî (ö. 656/1258), Ebû Osman ve babasının meşhur

¹¹ Cemâlüddîn Ebû Haccâc Yusuf el-Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl fi esmâi'r-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1992), 26/643-648. (No. 5529)

¹² Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 26/495-496. (No. 5628)

¹³ Mizzî *Tehzîbü'l-kemâl*, 16/5-25. (No. 3520)

¹⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 12/5-12. (No. 2531)

¹⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 28/279-280. (No. 6095)

¹⁶ Ebû Dâvud, "Cenâiz", 19-20, (No. 3121)

¹⁷ Ebû Osmân en-Nehdî hakkında detaylı bilgi için bkz. İsmail Lütü Çakan, "Ebû Osmân en-Nehdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/210.

olmayan râviler olduklarını söylemektedir. Ali b. Medîni (ö. 234/849) ise Ebû Osman'dan, Süleyman et-Teymî dışında hiç kimsenin rivayetinin bulunmadığını belirtmektedir.¹⁸

Ebû Osman'ın isminin Sa'd olduğu söylenmektedir. İbn Hibbân (ö. 354/965) onu sika râviler arasında zikrederken, İbn Hacer (ö. 852/1448) de rivayeti makbûl olarak nitelendirmektedir.¹⁹

Dârakutnî (ö. 385/955)'nin söz konusu hadis ile ilgili görüşleri şu şekildedir: "Bu hadisin isnadı zayıf, metni meçhuldür ve konuyla ilgili herhangi bir sahih hadis yoktur."²⁰

İbnü'l-Kattân (ö. 628/1230) ise hadisin sahih olmadığını, çünkü Ebû Osman'ın tanınmadığını ve Süleyman et-Teymî dışında kimsenin ondan rivayetinin bulunmadığını söylemektedir.²¹

Elbânî (ö. 1420/1999), hadisin senedine yönelik üç illet zikretmekte ve bu illetlerden dolayı hadisi zayıf olarak nitelendirmektedir: Bunlar; 1- Ebû Osman'ın tanınmaması 2- Babasının tanınmaması 3- Hadiste ızdırâb²² bulunması. Nitekim Ebû Osman bazı senedlerde babasından hadisi rivayet ederken, bazılarında ise doğrudan Ma'kil b. Yesâr'dan rivayet etmektedir.²³

¹⁸ Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed Bedruddîn el-Aynî, *Şerhu Süneni Ebî Dâvud*, thk. Hâlid b. İbrahim el-Mısri (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1999), 6/40.

¹⁹ Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-tehziib*, (Suriye-Haleb: Dâru'r-Raşîd 1996), 657. (No. 8240)

²⁰ Sirâcüddîn Ebû Hafs Ömer b. Ali el-Mısri İbnü'l-Mülakkin, *el-Bedru'l-münîr fi ehâdisi ve'l-âsâri'l-vâki'a fi şerhi'l-kebîr*, (Riyad: Dâru'l-Hicre, 2004), 5/195.

²¹ Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Abdilmelik İbnü'l-Kattân, *Beyânü'l-vehmi ve'l-ihâmi'l-vâki'in fi kitâbi'l-ahkâm*, thk. Hüseyin Âyt Saîd (Riyad: Dâru Tayyibe, 1998) 5/49-50; Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed ez-Zehabi, *Mizânü'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî (Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 4/ 550 (10409); İbnü'l-Mülakkin, *el-Bedru'l-Münîr*, 5/194.

²² Muzdarib: Birbirlerine zit oldukları halde birini diğerine tercih imkânı bulunmayan hadislerden her biri. İzdırâb, hadisin metninde olabileceği gibi senedinde de olabilir. Detaylı bilgi için bkz. Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015), 242.

²³ Muhammed Nâsirüddîn el-Elbânî, *İrvâü'l-galîl fi tahrîci ehâdisi menâri's-sebil*, (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1399/1979), 3/151.

İsnad zincirinde yer alan Ebû Osman'ın babası hakkında ise kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir. Bu bakımdan Ebû Osman'ın babası meçhul bir râvidir ve senedin problemliliğinin en temel sebebidir.

2- İbn Mâce'nin (ö. 273/886) tahrîc ettiği hadis şu şekildedir: Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe (ö. 235/849)²⁴ > Ali b. Hasan b. Şakîk (ö. 215/830)²⁵ > İbnü'l-Mübârek > Süleyman et-Teymî > Ebû Osman (en-Nehdî olan değil) > Babası > Ma'kil b. Yesâr'ın rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

اقرعواها عند موتاكم

"Onu (Yâsîn) ölümlerinizin yanında okuyunuz."²⁶

Bu hadisin isnad zincirinde İbnü'l-Mübârek ve sonrasında gelen râviler, Ebû Dâvud'un rivayet ettiği seneddeki râvilerle aynıdır.

461

OMÜİFD

3- Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) konuyla ilgili iki hadis zikretmektedir. İlk hadis şöyledir: Ali b. İshak (ö. 213/829)²⁷ > Attâb (ö. 212/828)²⁸ > Abdullah b. Mübârek > Süleyman et-Teymî > Ebû Osman (en-Nehdî olan değil) > Babası > Ma'kil b. Yesâr'ın rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

اقرعواها على موتاكم

"Onu (Yâsîn) ölümlerimize okuyunuz."²⁹

Rivayetin senedinde yer alan Ali b. İshak, metinde geçen "ha/ها" zamiriyle Yâsîn sûresinin kastedildiğini söylemektedir.

²⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 16/34-42. (No. 3526)

²⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 20/371-374. (No. 4042)

²⁶ İbn Mâce, "Cenâiz" 4 (No. 1448).

²⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 20/318-320. (No. 4023)

²⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 19/291-293. (No. 3765)

²⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/27.

Ahmed b. Hanbel'in tahrîc ettiği bu hadis sened açısından Ebû Dâvud hadisiyle paralellik arz etmektedir. Her iki senedde de hadisi İbnü'l-Mübârek'ten itibaren aynı râviler nakletmektedir.

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde geçen diğer hadis ise şu şekildedir: Ârim (ö. 224/838)³⁰ > Mu'temir > babasından > o, bir adamdan > o da babasından > Ma'kil b. Yesâr'ın rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

البقرة سنم القرآن وذروته نزل مع كل آية منها ثمانون ملكا واستخرجت {الله لا إله الا هو الحي القيوم} من تحت العرش فوصلت بها أو فوصلت بسورة البقرة ويس قلب القرآن لا يقرؤها رجل يريد الله تبارك وتعالى والدار الآخرة الا غفر له واقراءها على موتاكم

"Bakara sûresi Kur'ân'ın zirvesidir. Onun her âyetiyle birlikte gökten sek-sen melek inmiştir. Âyete'l-Kürsî, Arş'ın altından alınıp Bakara Sûresi'ne ek-lenmiştir. Yâsîn ise, Kur'an'ın kalbidir. Her kim Allah'ın –Tebâreke ve Teâlâ-rızasını ve âhiret yurdunu murad ederek Yâsîn'i okursa o kişinin günahları ba-ğışlanır. Onu (Yâsîn) ölülerinize okuyunuz."³¹

462
OMÜİFD

Bu hadisin senedinde yer alan "bir adam/رجل ve O'nun babası/أبيه" lafızlarıyla kimlerin kastedildiği bilinemediğinden senedin zayıf olduğunu ifade edilmektedir.³²

4- Nesâî (ö. 303/915) konuyla ilgili iki hadis rivayet etmektedir. Hadislerden ilki şöyledir: Mahmud b. Hâlid (ö. 249/863)³³ > Velid (ö. 194/809)³⁴ > Abdullah b. Mübârek > Süleyman et-Teymî > Ebû Osman > Ma'kil b. Yesâr'ın rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

اقرأوا على موتاكم يس

³⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 26/287-292. (No. 5547)

³¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/26.

³² Bkz. Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk ve thr. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1999/1420), 33/417. (dipnot 1'de)

³³ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 27/295-297. (No. 5813)

³⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 31/86-97. (No. 6737)

“Ölülerinize Yâsîn okuyunuz”³⁵

Nesâî'nin tahrîc ettiği hadisin senedi Ebû Dâvud'un rivayet ettiği hadisin senediyle benzerlik arz etmektedir. Nitekim her iki senedin de Abdullah b. Mübârek'ten sonraki kısmı tek bir farkla aynıdır. O fark da Nesâî'nin senedinde Ebû Osman'dan sonra babasının düşmesidir. Bu nedenle senedde kopukluk vardır ve hadis senedi açısından zayıftır.

Nesâî'nin kitabında yer verdiği bir diğer hadis ise şu şekildedir: Muhammed b. Abdu'l-Alâ (ö. 245/859)³⁶ > Mu'temir (ö. 187/803)³⁷ > babasından (ö. 143/760)³⁸ > o, bir adamdan > o da babasından > Ma'kil b. Yesâr'ın rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

يس قلب القرآن لا يقرؤها رجل يريد الله والدار الآخرة إلا غفر له اقرؤها على موتاكم

“Yâsîn, Kur'ân'ın kalbidir. Her kim, Allah'ı ve âhiret yurdunu murad ederek onu okursa o kişinin günahları bağışlanır. Onu (Yâsîn) ölülerinize okuyunuz.”³⁹

463

OMÜİFD

Hadis, sened açısından problemlidir. Zira senedde Mu'temir'in babasından sonra gelen “bir adam” ve “babası” ifadeleriyle kimlerin kastedildikleri belli değildir. Anlaşıldığı kadarıyla önceki hadislerin senedlerinde yer alan Ebû Osman ve babasının kim oldukları bilinmediğinden burada söz konusu iki şahıs “bir adam” ve “babası” tabirleriyle ifade edilmiştir. Bu iki râvi meçhuldür. Bundan dolayı hadis senedi yönüyle zayıftır.

5- Beyhakî (ö. 458/1066), *es-Sünenü'l-Kübrâ*'sında hadisi iki farklı tarikiyle zikretmektedir:

Birinci tarih: Ebü'l-Hüseyn Ali b. Muhammed b. Bişrân (ö. 415/1024)⁴⁰ > İsmail b. Muhammed es-Saffâr (ö. 341/952)⁴¹ > Ubeyd b. Ab-

³⁵ Ahmed b. Şuayb b. Ali Ebû Abdirrahmân en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Hasan Abdülmün'im Şelebî (Beyrut-Lübnan: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 9/394. (No. 10846)

³⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 15/581-583. (No. 5385)

³⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 27/250-256. (No. 6080)

³⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 12/5-12. (No. 2531)

³⁹ Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9/394. (No. 10847)

di'l-Vâhid b. Şerîk (ö. 280/893)⁴² > Nuaym b. Hammâd (ö. 228/842) > İbnü'l-Mübârek > Süleyman et-Teymî > Ebû Osman (en-Nehdî olan değil) > Babası- Ma'kil b. Yesâr.

İkinci tarik: Ebû Abdillâh el-Hafız (ö. 405/1014)⁴³ > Ebû Abbâs Muhammed b. Ya'kûb (ö. 346/957)⁴⁴ > Muhammed b. İshak es-Sağânî (ö. 270/883)⁴⁵ > Ebû İshak et-Talkânî (ö. 215/830)⁴⁶ > İbnü'l-Mübârek > Süleyman et-Teymî > Ebû Osman (en-Nehdî olan değil) > Babası > Ma'kil b. Yesâr'ın rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

أَفْرُغُوا عِنْدَ مَوْتِكُمْ

"Onu (Yâsîn sûresini) ölümlerinizin yanında okuyunuz."⁴⁷

İlk tarihte yer alan Nuaym b. Hammâd hadis âlimleri tarafından tenkit edilmiştir. Ebû Dâvud onunla ilgili aslı olmayan yirmi kadar hadisi Hz. Peygamber'e nisbet ettiğini söylerken Nesâî de zayıf bir râvi olduğunu belirtmektedir. Nuaym, sünnetin müdafaasına yönelik hadis uydurmakla itham edilirken ayrıca Cehmiye mezhebine mensup olduğu da ileri sürülmektedir.⁴⁸

Ölülere Yâsîn okunmasını ifade eden benzer rivayetler; Tayâlisî (ö. 204/819)'nin *Müsned'*inde⁴⁹; İbn Hibbân (ö. 354/965)'in *Sahîh'*i⁵⁰; Taberânî

⁴⁰ Ebû Bekr Ahmed b. Ali Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, thk. Mustafa Abdülkadir Atâ (Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1425/2004.), 12/97-98. (No. 6527)

⁴¹ Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-mîzân*, (Beyrut-Lübnan: Mektebü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 1422/2003), 2/165. (No. 1230)

⁴² İbn Hacer, *Lisânü'l-mîzân*, 4/120. (No. 255)

⁴³ Ebû Bekr Muhammed b. Abdi'l-Çinâ İbn Nukta, *Kitâbü't-Takyîd li-ma'rifeti'r-ruvât ve's-sünen ve'l-mesânîd* (Hindistan: Meclisü Dâirati'l-Maârifî'l-Osmânî, 1403/1983), 1/64-65.

⁴⁴ İbn Nukta, *Kitâbü't-Takyîd*, 1/128-130.

⁴⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 24/396-399. (No. 5053)

⁴⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 2/39-41. (No. 145)

⁴⁷ Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Mustafa Abdülkadir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003), 3/538.

⁴⁸ Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, 4/268-269.

⁴⁹ Süleyman b. Dâvud b. Cârûd et-Tayâlisî, *Müsnedü Ebî Dâvud et-Tayâlisî*, thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî (Cîze: Dâru Hicr li't-Tibâa ve'n-Neşr, 1420/1999), 2/244. (No. 973)

(ö. 360/971)'nin el-Mu'cemü'l-Kebîr'⁵¹ ve Beyhakî (ö. 458/1066)'nin Şuabü'l-İmân'⁵² gibi diğer hadis kitaplarında da geçmektedir.

Buraya kadar konuyla ilgili olarak naklettiğimiz hadisleri senedleri açısından değerlendirdiğimizde şunları söyleyebiliriz: İlgili rivayetlerin tamamının senedleri muttasıldır. Ölülere Yâsîn okuma ile ilgili rivayetler sahâbe tabakasında sadece Ma'kil b. Yesâr tarafından rivayet edildiğinden ferd-i mutlakdır.⁵³

Ebû Dâvud, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel "Ölülerinize Yâsîn okuyunuz" hadisini İbnü'l-Mübârek, Süleyman et-Teymî, Ebû Osman- Babası- Ma'kil b. Yesâr tarikiyle merfû bir senedle zikretmişlerdir. Nesâî ise isnadda Ebû Osman'dan sonra gelen babasını atlayarak doğrudan Ma'kil b. Yesâr'dan hadisi rivayet etmektedir. Bu nedenle Nesâî'nin rivayet ettiği hadis merfû değil, münkâtı'dır.⁵⁴ Senedlerde zikredilen Ebû Osman ve babasının kim oldukları tam olarak bilinemediğinden pek çok muhaddis tarafından hadis zayıf olarak nitelendirilmiştir.

II. Metin Değerlendirmesi

Görüldüğü üzere farklı hadis kaynaklarında yer alan ölülere Yâsîn okunmasını tavsiye eden rivayetler lafız olarak bazı farklılıklar arz etse de mana itibariyle aynıdır. Nitekim bazı rivayetlerde takdim-tehir bulunmaktadır. Bununla birlikte bazen Yâsîn lafzının açık, bazen ise zamirle ifade edildiği görülmektedir. Metinlerde dikkat çeken bir diğer nokta ise

⁵⁰ Emîr Alâüddîn Ali İbn Balabân, *Sahîh-u İbn Hibbân bi tertîbi İbn Balabân*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994), 7/269, (No. 3002)

⁵¹ Ebü'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *Mu'cemü'l-kebir*, thk. Hamdi Abdülmecîd es-Selefi (Kahire: Mektebetü İbn Teymiye, ts.), 20/220, 230-231.

⁵² Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Şuabü'l-imân*, thk. Abdülalî Abdülhamîd Hâmid vd. (Riyad: Mektebetü'r-Ruşd, 1403/2003), 4/93-94, (No. 2231)

⁵³ Ferd-i Mutlak: Senedlerin herhangi bir yerinde (tabakasında) râvi sayısı bire düşen hadis. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 78.

⁵⁴ Münkâtı': Senedin sahâbîden sonra gelen kısmında bir veya daha çok râvisi atlanarak rivayet edilen hadis. Detaylı bilgi için bkz. Mehmet Efendioğlu, "Münkâtı'", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/12-13.

bazı rivayetlerde “على” harf-i cerrinin; bazılarında ise “عند” mekân zarfının kullanılmış olmasıdır.

İlgili hadislerde zâhirleri itibariyle ölülere Yâsîn okunması tavsiye ve teşvik edilmiş olmasına rağmen ilk dönemlerden itibaren konu hakkında tartışmalar yaşanmıştır. Hadisleri lafzî/zâhirî olarak anlamayıp ölen bir kişinin ardından Yâsîn sûresinin okunamayacağını savunanlar olduğu gibi, böyle bir uygulamada herhangi bir sakıncasının bulunmadığını iddia edenler de vardır. Her iki grup da görüşlerini delillerle desteklemektedir. Bu grupların yanı sıra ilgili nasların her iki mânâyâ da gelebileceğini ifade eden bir üçüncü grup daha göze çarpmaktadır. Şimdi söz konusu grupların konu hakkındaki görüşlerini inceleyim.

1. Ölülere Yâsîn Okunamayacağı Görüşü

Ölen kişinin arkasından Yâsîn okunamayacağını savunanlar görüşlerini 466 Kur’ân ve sünnetten naslarla desteklemiş; ayrıca Peygamber Efendimiz OMÜİFD (sav) zamanında böyle bir uygulamanın bulunmadığına dikkat çekmişlerdir.

a) Kur’ân’dan Deliller

Kur’ân-ı Kerîm’de “Ölülerinize Yâsîn okumayın” veya “Kur’ân okumayın” diye doğrudan bir ifade yer almamaktadır. Fakat bazı âyetlerin, ölülere okunan Kur’ân’ın onlara hiçbir faydasının olmadığına işaret ettiği belirtilmektedir.

Bu görüşte olanların Kur’ân’dan getirdikleri delillerden bazıları şunlardır:

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هَلْ تُحْسِنُ مِنْهُمْ مِنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا

“Biz onlardan önce nice nesilleri helâk ettik. Onlardan hiçbirini hissediyor yahut onların bir fısıltısını olsun işitiyor musun?”⁵⁵

إِنَّكَ لَا تَسْمَعُ الْمَوْتَى وَلَا تَسْمَعُ الصَّمَّةَ الدُّعَاءِ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ

⁵⁵ Meryem 19/98.

*“Şüphesiz sen ölülere duyuramazsın. Arkalarına dönüp kaçarlarırken sağırlara da çağırıp duyuramazsın.”*⁵⁶

وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَن يَشَاءُ وَمَا أَنتَ بِمُسْمِعٍ مَّن فِي الْقُبُورِ

*“Diriler ile ölüler de bir olmaz. Allah, dilediğine işittirir. Sen, kabirde bulunanlara işittirecek değilsin.”*⁵⁷

لِيُنذِرَ مَن كَانَ حَيًّا وَيَجْعَلُ الْقَوْلَ عَلَى الْكَافِرِينَ

*“(Aklen ve fikren) diri olanları uyarması ve kâfirler hakkındaki o söziün (azabın) gerçekleşmesi için Kur’an’ı indirdik.”*⁵⁸

وَأَن تُلَيِّنَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى

*“İnsan için ancak çalıştığı vardır.”*⁵⁹

Anlaşıldığı kadarıyla ölülere Yâsîn de dahil Kur’ân’dan bir şey okunamayacağını savunanların temel gerekçelerinden biri, okunan Kur’ân’dan ölülerin haberdar olamayacağı ve sevapların kendilerine ulaşamayacağı şeklindedir.⁶⁰

Burada şunu ifade etmek gerekir ki ölülere Kur’ân okunamayacağına delil olarak zikredilen bu naslar ya bağlamlarından koparılmış ya da içerdikleri edebî sanatlar görmezden gelinerek âyetler lafzî bir şekilde anlaşılmış ve yorumlanmıştır. Oysa Kur’ân’ın edebî sanatlar açısından çok zengin ve zirve bir kitap olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Buradan hareketle âyette geçen “ölülere duyuramama” ifadesi ölen kişilere Kur’ân okunamayacağı, okunan Kur’ân’ın onlara herhangi bir fayda-

⁵⁶ en-Neml 27/80.

⁵⁷ Fâtır 35/22.

⁵⁸ Yâsîn 36/70.

⁵⁹ en-Necm 53/39. Söz konusu âyetlerin değerlendirmeleri için bkz. Bahattin Dartma, “Kur’ân’ın Dirilere de Ölülere de Fayda Veren Çok Yönlü İlahi Bir Mesaj Oluşu Üzerine”, *Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi* 7-8 (2009), 29-31.

⁶⁰ Konu fikhî mezhepler tarafından da tartışılmıştır. Hanefî ve Hanbelî mezhepleri okunan Kur’ân’ların sevaplarının ölülerin ruhlarına bağışlanabileceğini söylemektedir. Şafii mezhebinde meşhur olan görüşe göre ise okunan Kur’ân’ların sevapları ölülere ulaşmaz. Sonraki dönem Şafii bilginleri ise bunun mümkün olduğunu ifade etmişlerdir. Bkz. Özel, “Ölüniün Ardından Kur’ân-ı Kerîm Okunmasının Dini Dayanakları”, 483.

sının olmayacağı anlamına gelmez. Bu gibi yerlerde mecâzî kullanım söz konusudur. Dolayısıyla bahsi geçen ölümler ifadesinden kasıt, gerçek manada ölmüş olanlar değil, Allah'ın âyetlerinden ibret almadıkları için imanın kendilerine nasip olmadığı kâfirlerdir.⁶¹

b) Hadisten Deliller

Bu görüşü savunanlar hadislerde konuyu aydınlatıcı mahiyette delillerin bulunduğunu belirtmişlerdir. Hadisten getirdikleri delillerden biri şöyledir:

لَقِّنُوا مَوْتَكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

“Ölülerinize ‘Lâ İlâhe İllallah’ı telkin ediniz.”⁶²

Hadiste “موتكم/ölüleriniz” ifadesiyle ölmek üzere olanlar kastedilmektedir. “Ölümlere Yâsîn okuyunuz” hadisinde de aynı durum söz konusudur. Dolayısıyla Yâsîn ölümlere değil, ancak ölmek üzere olanlara okunabilir.⁶³

Diğer hadis ise şu şekildedir:

مَا مِنْ مَيِّتٍ يَمُوتُ فَيُقْرَأُ عِنْدَهُ بِسِ إِلَّا هُوَ اللَّهُ عَلَيْهِ

“Ölen bir kişinin yanında Yâsîn okunursa Allah ona kolaylık verir.”⁶⁴

Ölümlerin arkasından Yâsîn okunamayacağını savunanlara göre bu hadis “Ölümlerinize Yâsîn okuyunuz” hadisinin bir açıklaması mahiyetindedir. Çünkü hadiste ölmek üzere olan bir kişinin yanında Yâsîn okun-

⁶¹ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, (Beyrut: Dâru'l-Cil, ts.), 2/396. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Dartma, “Kur’ân’ın Dirilere de Ölümlere de Fayda Veren Çok Yönlü İlahi Bir Mesaj Oluşu Üzerine”, 29-30.

⁶² Müslim, “Cenâiz”, 1; Tirmizî, “Cenâiz”, 7 (No. 976); Ebû Dâvud, “Cenâiz”, 15 (No. 3117); Nesâî, “Cenâiz” 4 (No. 1824); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/3.

⁶³ Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Neylül-evtâr şerhu münteka'l-ahbâr*, haz. Râid b. Sabrî b. Ebî Alfe (Amman: Beytü'l-Efkâri'd-Devliyye, 2004), 692.

⁶⁴ Muhammed b. İsmail es-San'ânî, *Sübü'lî's-selâm şerhu bü'lûgi'l-merâm*, thk. Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî (Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 2006), 2/270. Elbânî, hadisin senedinin problemliliğini söylemektedir. Elbânî, *İrvâu'l-galîl*, 3/152; Ahmed b. Ebu Bekr b. İsmail el-Bûsîrî, *İthâfu'l-hıyerati'l-mehera bi zevâidi'l-mesânidi'l-aşera*, (Riyad: Dâru'l-Vatan, 1420/1999), 2/ 431.

duğunda ruhunu daha kolay teslim edeceğinden bahsedilmektedir. Bundan dolayıdır ki ilgili hadislerde geçen “میت/ölü، موتاكم/ölümleriniz” ifadeleri ölmüş olanlar değil, ölmek üzere olanlar anlamındadır.⁶⁵

c) Bu Görüşü Savunan Bazı Âlimlerin Konu Hakkındaki Açıklamaları

Bu görüşü genellikle Hanbelî mezhebine mensup âlimlerin savundukları görülmektedir. Mesela bu bağlamda İbn Teymiyye (ö. 728/1328), ölümlere Yâsîn okumanın bid'at bir uygulama olduğunu ifade etmektedir.⁶⁶

İbn Teymiyye'nin öğrencisi olan İbn Kayyım el-Cevziyye (ö. 751/1350) ölümlere Yâsîn okuma hadisiyle ilgili olarak şunları söylemektedir: “Bu hadis, hem ölmek üzere olan hem de ölmüş bir kişi için Yâsîn okunabileceğine delil teşkil etmektedir. Fakat ben bazı delilleri de göz önünde bulundurarak hadisin ölmek üzere olanlara Yâsîn okunmasını ifade ettiği kanaatindeyim.”⁶⁷

İbn Kayyım konu hakkında genel kanaatini bu şekilde belirttikten sonra delillerini şu şekilde sıralamaktadır:

1- Bu hadisin benzeri “Ölümlerinize ‘Lâ ilâhe İllallah’ı telkin ediniz” hadisidir. (Her iki hadiste de “ölüler” den kasıt, ölmek üzere olanlardır.)

2- Ölmek üzere olan birine içerisinde tevhîd, meâd ve cennet müjdesinin yer aldığı Yâsîn sûresinin okunması fayda sağlar. Çünkü Yâsîn Kur'ân'ın kalbidir ve ölmek üzere olan birinin yanında okunduğunda şaşırtıcı bir etki gösterir.

3- İnsanların Yâsîn sûresini okuma konusundaki âdetleri ve uygulamaları, geçmişte de günümüzde de ölmek üzere olanların yanında okunması şeklindedir.

⁶⁵ Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *el-Telhîsu'l-habîr fî tahrîci châdîsi'r-râfî'l-kebîr*, thk. Hasan b. Abbâs b. Kutub (b.y: Müessesetü Kurtuba, 1416/1995), 2/213.

⁶⁶ Ali b. Muhammed b. Abbas el-Ba'î, *el-Ahbârü'l-ilmîyye mine'l-ihthiyarâti'l-fikhiyye li-Şeyhi'l-İslâm İbn Teymiyye*, thk. Ahmed b. Muhammed b. Hasan el-Halil (Riyad: Dâru'l-Âsime, 1418/1998), 136.

⁶⁷ Ebû Abdillâh İbn Kayyım el-Cevziyye, *er-Rûh*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1986), 13.

4- Eğer sahâbe “Ölülerinize Yâsîn okuyun” hadisinden, öldükten sonra kabirlerin başında Yâsîn okunmasını anlasalardı bunu yaparlardı ve bu onların arasında yaygın bir uygulama olurdu.

5- Ölmek üzere olan bir kişi dünyadaki son anlarında Yâsîn sûresini dinlediğinde kalbi ve zihni huzur bulur. Öldükten sonra Yâsîn sûresinin okunmasında ise bir fayda yoktur.⁶⁸

Tîbî (ö. 743/1343), muhtevası itibariyle risaletin, tevhidin ve kaderin ispatı, yeniden diriliş, haşr, hesap, ceza gibi temel itikadî meselelerden bahsetmesinden dolayı ölmek üzere olan bir kişinin yanında okunacak en uygun surenin Yâsîn olduğunu belirtir.⁶⁹

Münâvî (ö. 1031/1622) de Yâsîn sûresinin ölülere değil, ölmek üzere olanlara okunabileceğini söylemektedir. Çünkü ölüm anında insan kuvvetten düşer ve bütün azaları bitkin bir hâl alır. İşte tam bu esnada can çekişen kişinin yanında okunacak Yâsîn, o kişinin kuvvetini artırır ve imanını güçlendirir.⁷⁰

Konuyla ilgili son dönem Ebû Dâvud şârihlerinden Abdü'l-Muhsin el-Abbâd ise şunları söylemektedir: Peygamberimiz (sav) Yâsîn sûresinin fazileti hakkında herhangi bir açıklama yapmamıştır. Bu nedenle ölülere Yâsîn okuma ve Yâsîn'in Kur'ân'ın kalbi olduğu yönündeki rivayetler sahih değildir. Öyleyse ölen bir kişiye Kur'ân'dan -Yâsîn de dahil- hiçbir şey okunmaz. Hadislerde konu hakkında sadece ölmek üzere olan birine kelime-i şehadetin ve kelime-i tevhîdin telkin edilmesiyle ilgili bilgiler mevcuttur. Ölülere Yâsîn okunmasını teşvik eden hadis sahih kabul edilse bile, ölmek üzere olan bir kişiye Yâsîn okunması şeklinde anlaşılır. Çünkü hadiste zikri geçen “موتاكم” ifadesi ölü değil, ölmek üzere olan anlamındadır. Nitekim “Ölülerinize Lâ İlâhe İllallah'ı telkin ediniz” hadi-

⁶⁸ İbn Kayyım, *er-Rûh*, 13-14.

⁶⁹ Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed et-Tîbî, *Şerhu't-Tîbî ale'l-mişkât=el-Kâşif an hakâiki's-sünen*, thk. Addülhamîd Hindâvî (Riyad: Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, 1417/1997), 4/1375.

⁷⁰ Muhammed Abdurraûf el-Münâvî, *Feyzü'l-kadîr şerhu'l-câmiu's-sağîr*, (Beirut-Lübnan: Dâru'l-Ma'rife, 1391/1972), 2/67.

sinde de mana "ölmek üzere olanlara" şeklindedir.⁷¹ Dolayısıyla bir kişi vefat ettikten sonra onun için Kur'ân okunmaz.

Ayrıca sahâbeden bir zatın ölmek üzereyken, yanında bulunanlardan kendisi için Yâsîn okumalarını istemesi kaynaklarda bilgi olarak mevcuttur.⁷²

2. Ölülere Yâsîn Okunabileceği Görüşü

a) Kur'ân'dan Deliller

Ölülere Yâsîn okunabileceğine dair Kur'ân'da doğrudan bir âyet bulunmamaktadır. Bununla birlikte konuya dolaylı olarak işaret eden âyetler mevcuttur. Nitekim ölülerin arkasından onlar için bağışlanma dilenebileceği şu şekilde dile getirilmektedir:

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ...

"Onlardan sonra gelenler ise şöyle derler: "Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla..."⁷³

Âyette de ifade edildiği üzere ölen bir kişi için Allah'tan affını dilemek ve onun için dua etmek güzel bir davranıştır. Hadislerde ölülere Yâsîn okunmasını teşvik eden ifadeler bunun bir yansımasıdır.

Bir başka âyette ise şöyle denilmektedir:

وَلَا تُصَلِّ عَلَىٰ أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَىٰ قَبْرِهِ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ

"Onlardan ölen hiçbirine asla namaz kılma ve kabrinin başında durma. Çünkü onlar Allah'ı ve Resûlünü inkâr ettiler ve fâsik olarak öldüler."⁷⁴

Âyette münafıklardan bahsedilmekte ve Hz. Peygamber (sav) onların cenaze namazını kılmama ve kabirlerinde dua etmeme hususunda

⁷¹ Abdü'l-Muhsin el-Abbâd, *Şerhu süneni Ebî Dâvud*, (b.y: y.y., ts.), 2/1979. https://archive.org/stream/Ibn3abbad_Sonan_AbDaoud/Abbad002#page/n1977/mode/2up (Erişim 20.02.2020)

⁷² Elbânî, *İrvâu'l-galîl*, 3/151.

⁷³ el-Haşr 59/9.

⁷⁴ et-Tevbe 9/84.

uyarılmaktadır. Cümlelerin mefhum-u muhalifinden müminlerin cenaze namazını kılmanın ve kabirleri başında dua etmenin dinen meşru bir davranış olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁵

Öte yandan cenaze namazlarında Hz. Peygamber'in (sav) Fatiha sûresini okuduğu⁷⁶ ve sahâbenin de bu uygulamayı devam ettirdiği rivayet edilmektedir.⁷⁷ İçerik itibariyle ölümlere herhangi bir faydası olmayan Fâtîha sûresini Hz. Peygamber ve sahâbe ölümlerin arkasından okuduğuna göre, konuyla ilgili hadislerin de delâletiyle Yâsîn sûresinin okunması noktasında bir sakıncanın olmadığı ortaya çıkmaktadır.⁷⁸

b) Hadisten Deliller

Bu görüşte olanların en büyük delilleri hadislerde konu hakkında açık ifadelerin bulunmasıdır. Nitekim pek çok farklı hadis kitabında ölen bir kişinin ardından Yâsîn sûresinin okunması tavsiye edilmektedir. Öyle görülüyor ki ölümlere Yâsîn okunabileceğini kabul edenler tarafından konuyla ilgili hadisler zâhîrî manalarıyla anlaşılmış ve böyle bir uygulamada herhangi bir sakıncanın olmadığı sonucuna varılmıştır.

Ayrıca bu görüşü savunanlar bazı kaynaklarda geçen ve kabir başlarında okunan Yâsîn'in, ölümlerin affına ve mağfiretine vesile olacağına dair rivayetleri delil getirmektedir. Bu rivayetlerden bazıları şöyledir:

من زار قبر والديه كل جمعة ، فقرأ عندهما أو عنده { يس } غفر له بعدد كل آية أو حرف

*"Kim her Cuma anne-babasının kabrini ziyaret eder, her ikisinin veya birinin yanında Yâsîn okursa her âyet veya her harf sayısınca bağışlanır."*⁷⁹

من دخل المقابر فقرأ سورة يس خفف الله عنهم وكان له بعدد من فيها حسنات

⁷⁵ Dartma, "Kur'an'ın Dirilere de Ölümlere de Fayda Veren Çok Yönlü İlahi Bir Mesaj Oluşu Üzerine", 25.

⁷⁶ Buhârî, "Cenâiz" 66.

⁷⁷ Tirmizî, "Cenâiz" 39 (No. 1026).

⁷⁸ Dartma, "Kur'an'ın Dirilere de Ölümlere de Fayda Veren Çok Yönlü İlahi Bir Mesaj Oluşu Üzerine", 25-27.

⁷⁹ Bu rivayetin mevzu olduğu belirtilmektedir. Bkz. Muhammed Nâsırüddîn el-Elbânî, *Silsiletü ehâdîsi'l-zâife ve'l-mevzûa ve eseruhe's-seyyiü fi'l-ümme*, (Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1412/1992), 1/126.

“Kim kabristanlara gidip de Yâsîn sûresini okursa, Allah onların (kabirlerdeki ölülerin) azablarını hafifletir. Kendisine kabirlerdeki ölüler sayısınca sevab yazılır.”⁸⁰

c) Diğer Deliller

Ölülerin ardından Yâsîn de dahil Kur’ân okunamayacağını savunanların itiraz noktalarından biri de Peygamber Efendimiz (sav) zamanında sahâbe arasında böyle bir uygulamanın bulunmamasıdır. Fakat kaynaklara bakıldığında durumun sanılanın aksine olduğu görülmektedir. Nitekim konuyla ilgili olarak Süyûtî, ensardan biri vefat ettiğinde, onların toplanıp ölen kişinin kabrinde Kur’ân okuduklarını rivayet etmektedir.⁸¹

Konu hakkındaki bir diğer rivayet ise şu şekildedir: Musa b. el-Haddâd anlatıyor; “Bir gün Ahmed b. Hanbel ile birlikte bir cenazeye katılmıştık. Yanımızda Muhammed b. Kudâme de vardı. Ölü defnedilince gözleri görmeyen bir adam kabrin başında Kur’ân okumaya başladı. Ahmed b. Hanbel bu adama, kabrin başında Kur’ân okumanın bid’at olduğunu söyledi. Mezarlıktan çıktıktan sonra Muhammed b. Kudâme, Ahmed b. Hanbel’e ‘Mübeşşir el-Halebî’yi nasıl tanırısın’ diye sordu. Ahmed, onun hadis ilminde sika biri olduğunu söyleyince kendisinden bir hadis yazıp yazmadığını sordu. ‘Evet’ cevabını alınca Mübeşşir’in, Abdurrahmân b. el-Alâ el-Leclâc’tan naklettiği rivayette, babasının öldüğü zaman Bakara sûresinin baş ve son taraflarının kabri başında okunmasını vasiyet ettiğini, İbn Ömer’in de bu vasiyeti duyduğunu söyledi. Bunun

⁸⁰ Ebû İshak Ahmed es-Sa’lebi, *el-Keşf ve’l-beyân (Tefsîru’s-Sa’lebi)*, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, 1422/2002), 8/119; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1427/2006), 17/403; Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *Şerhu’s-sudûr bi şerhi hâli’l-mevtâ ve’l-kubûr*, (Cidde: Dâru’l-Medenî, 1985), 312. Bu rivayetin mevzu olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Elbânî, *Silsiletü Ehâdisi’l-Zâife ve’l-Mevzûa*, 3/397.

⁸¹ Süyûtî, *Şerhu’s-sudûr*, 123.

üzerine Ahmed b. Hanbel ona, 'dön ve adama (Kur'ân) okumasını söyle' dedi."⁸²

Öte yandan kabirlerde ölümler için Kur'ân okunması ve ölümlerin okunan Kur'an'dan istifade etmesi bağlamında konuyla ilgili rivayetleri nakleden ve bu esnada Yâsîn hadislerine de temas eden İbn Kudâme (ö. 682/1283) nihayetinde genel bir değerlendirme yaparak şunları söylemektedir: "Ölümlere Kur'ân okunabileceğine dair Müslümanlar arasında icma vardır. Zira onlar, her asırda ve her yerde ölümleri için bir araya gelip Kur'ân okumuşlar, sevabını hediye etmişler ve bu uygulamalarına ilişkin herhangi bir itirazla karşılaşmamışlardır."⁸³

3. Hem Ölmek Üzere Olanlara Hem de Ölümlere Yâsîn Okunabileceği Görüşü

Kaynaklarda ölümlere Yâsîn okunmasına ilişkin hadisin her iki ihtimale de açık olduğunu ifade eden görüşlere rastlamak mümkündür. Nitekim 474
OMÜİFD
Türbüştî'ye (ö. 661/1263) göre ilgili hadisi "Ölmek üzere olanların yanında Yâsîn okuyun" manasına hamletmek mümkün olduğu gibi yeni vefat edip naaşı evde bulunan veya henüz kabre defnedilmemiş ölümlerin yanında Yâsîn okuyun şeklinde anlamak da mümkündür.⁸⁴

⁸² Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâu 'ulûmi'd-dîn*, (Beirut: Dâru İbn Hazm, 1426/2005), 1875. Ayrıca bkz. Özel, "Ölünün Ardından Kur'ân-ı Kerîm Okunmasının Dini Dayanakları", 479-480.

⁸³ Şemsüddîn Ebü'l-Ferec Abdurrahmân b. Amr İbn Kudâme el-Makdisî, *eş-Şerhu'l-kebîr alâ metni'l-mukni'*, (Beirut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.), 2/424-426. Mübarekfürî, İbn Kudâme'nin bu görüşünün tartışmalı olduğunu zira konuyla ilgili hadislerin tamamının zayıf olmasının yanı sıra seleften bu hususta sahih bir bilginin gelmediğini ifade etmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Ebü'l-Ulâ Muhammed b. Abdurrahmân b. Abdurrahîm el-Mübarekfürî, *Tuhfetü'l-ahvezî bi şerhi câmi't-Tirmizî*, haz. Abdurrahmân Muhammed Osman (Beirut: Dâru'l-Fikr, ts.), 3/340-341.

⁸⁴ Ebû Abdullah Fazlullah b. Hasan b. Hüseyin et-Türbüştî, *Kitâbü'l-müeyesser fi şerhi mesâbihi's-sünne*, thk. Abdülhamîd Ahmed Hindavî (Mekke: Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, 1429/2008), 2/385. Bu görüş için ayrıca bkz. Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâtih şerhu mişkati'l-mesâbih*, thk. Cemal Aytânî (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001/1422), 4/79.

San'ânî (ö. 1182/1769) ise ilgili hadisin, ölmek üzere olanlarla beraber ölmüş olanları da kapsadığını ve dahası hadisteki asıl anlamın ölmüş olanlara Yâsîn okunması olduğunu belirtmektedir.⁸⁵

Şevkânî (ö. 1250/1834), ölülere Yâsîn okumayı salık veren hadisin, lafzı itibariyle ölülere Yâsîn okunmasını ifade eden bir nas olduğunu; söz konusu lafzı, ölmek üzere olanlara da şamîl kılmanın mecâzî bir anlam taşıdığını, mecâza ise ancak bir karinenin bulunması durumunda gidilebileceğini ifade etmektedir.⁸⁶

Görüldüğü üzere bu görüşe sahip olanlar ilgili nasların her iki manayı da ihtiva ettiğini söylemektedirler. Nitekim lafız olarak bakıldığında ölülere Yâsîn okunmasını tavsiye eden hadislerden ilk anda ölünün arkasından Yâsîn sûresinin okunabileceği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte konuya ilişkin diğer hadislerde yer alan bilgiler ışığında "Ölülerinize Yâsîn okuyunuz" hadisinin "Ölmek üzere olanlara Yâsîn okuyunuz" şeklinde anlaşılması da mümkündür. O halde konu hakkında net olarak "Ölülere Yâsîn sûresi okunmaz" şeklinde bir sonuca varmanın yanlışlığı ortaya çıkmaktadır.

4. Tefsirlerde Ölülere Yâsîn Okunması İle İlgili Hadis

Ölülere Yâsîn sûresinin okunması meselesiyle ilgili olarak tefsirlere bakıldığında konunun üzerinde pek fazla durulmadığı görülmektedir. Bazı tefsirlerde sadece ilgili hadisin nakliyle yetinilirken⁸⁷ bazılarında ise hadise ilişkin değerlendirmelere yer verilmektedir. Konuyla ilgili açıklama yapan müfessirlerden biri Râzî'dir (ö. 606/1209). Yâsîn sûresinin Kur'ân'ın kalbi olduğunu ifade eden hadis bağlamında Yâsîn ile kalp arasındaki ilişkiye temas eden Râzî, ölmek üzere olan kişinin başucunda

⁸⁵ San'ânî, *Sübü'lü's-selâm*, 2/338.

⁸⁶ Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, 692.

⁸⁷ Örnek olarak bkz. Ebû Muhammed Hüseyin b. Mesûd el-Begavî, *Tefsîru'l-Begavî (Meâlimü't-tenzîl)*, (Riyad: Dâru Tayyibe, 1418/1997), 7/30; Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *ed-Dürü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*, thk. Abdullah Abdülmuhsin et-Türkî (Kahire: Merkezü Hicr li'l-Buhûs ve'd-Dirâseti'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye, 1424/2003), 12/311.

Yâsîn okumanın mendûb olduğunu, çünkü bu esnada dilin kuvvetinin zayıflamasına ve zâhir organların gücünü kaybetmesine rağmen sadece kalbin masivadan rücu ederek Allah'a yöneldiğini ifade etmektedir. İşte böyle bir durumda ölmek üzere olan kişinin başında okunacak Yâsîn, kalbi kuvvetlendirir ve dinin üç temel esasını tasdiğe yardımcı olur.⁸⁸ Râzî her ne kadar doğrudan ölümlere Yâsîn okunmasına ilişkin bir tartışmadan söz etmese de açıklamalarından anlaşıldığı kadarıyla ilgili hadisi "ölmek üzere olanların yanında Yâsîn okunması" şeklinde anlamaktadır. Bazı diğer tefsirlerde de Râzî'nin bu görüşünün tekrar edildiği görülmektedir.⁸⁹

İbn Kesîr (ö. 774/1373), ölümlere Yâsîn okunmasıyla ilgili farklı kaynaklarda geçen rivayetleri naklettikten sonra bu sûrenin ölmek üzere olan kişinin yanında okunmasının sebebinin, "Rahmet ve berekete vesile olması ve kişinin ruhunu teslim ederken bunu kolayca gerçekleştirebilmesini sağlamak" olabileceğini ifade etmektedir.⁹⁰ Dolayısıyla İbn Kesîr'in bu ifadelerinden hareketle Yâsîn sûresinin ölmek üzere olanlara okunabileceği görüşünde olduğu söylenebilir.

İlgili hadise tefsirinde yer veren bir diğer müfessir Bikâî'dir (ö. 885/1480). O, söz konusu hadise ilişkin İbn Kâttân ve Dârakutnî'nin tenkitlerini nakletmekte ve ayrıca İbn Hibbân'ın hadisi ölmek üzere olanların yanında okunması şeklindeki teviline yer vermektedir.⁹¹

Tespit edebildiğimiz kadarıyla meseleyi en detaylı şekilde ele alan müfessir Reşid Rızâ'dır (ö. 1354/1935). Yapılan ibadetlerin sevabının ölümlere hediye edilmesi bağlamında ölümler için Yâsîn okunmasıyla ilgili ha-

⁸⁸ Fahrüddin Muhammed b. Ömer er-Râzî, *et-Tefsîru'l-kebir (Mefâtihu'l-gayb)*, (Beyrut: Dâru'l-Küttübî'l-İlmiyye, 1425/2004), 26/99.

⁸⁹ Mesela Bikâî ve İsmail Hakkı Bursevî'nin tefsirlerinde bu görüşe yer verdikleri görülmektedir. Bkz. Ebü'l-Hasen Burhânüddin İbrahim b. Ömer b. Hasan el-Bikâî, *Nazmü'd-dürer fi tenâsübi'l-âyât ve's-süver*, (Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.), 6/241; İsmâil Hakkı Bursevî, *Tefsîru Rûhi'l-Beyân*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 7/442.

⁹⁰ Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Kesîr el-Kuraşî ed-Dimeşkî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1408/1988), 3/541.

⁹¹ Bikâî, *Nazmü'd-dürer*, 6/241.

dise temas eden Reşid Rızâ, hadisın sened ve metin açısından sahih olmadığını, sahih olsa bile ölüler için Yâsîn okunması noktasında delil teşkil etmediğini, aksine ölmek üzere olan bir kişinin yanında Yâsîn sûresinin okunması manasına geldiğini ifade etmekte ve konuyla ilgili İbn Kayyim el-Cevziyye'nin açıklamalarını naklederek bu açıklamaların yeterli derecede bilgi içerdiğini belirtmektedir.⁹²

Konuyla ilgili rivayetleri tefsirinde nakleden ve bu esnada farklı görüşlere temas eden Elmalılı (ö. 1942), hadisın İbn Hibbân gibi ilk dönem âlimleri tarafından ölmek üzere olanların yanında Yâsîn okunması şeklinde anlaşıldığını bununla birlikte son dönem âlimlerinden bazılarının ilgili hadisi zâhiri itibariyle anladıklarını ve ölüler için de Yâsîn okunabileceği görüşünü benimsediklerini ifade etmektedir.⁹³

Sonuç

Konuyla ilgi yapılan bütün bu açıklamalardan sonra, öncelikle ölülere Yâsîn okunmasını ifade eden hadisın isnadında problem olduğunu söylemek gerekir. Nitekim senedlerin hemen hepsinde yer alan Ebû Osman ve babasının kimler olduğu bilinmemektedir. Söz konusu iki râvi meçhuldür ve bu nedenle hadis, senedi yönünden cerh ve tadil âlimleri tarafından genellikle zayıf olarak nitelendirilmiştir. Bununla birlikte hadis, metin yönüyle de tartışmalara sebep olmuş ve bu konuda üç farklı görüş ortaya atılmıştır. Bazı âlimler ölmüş bir kişinin arkasından Yâsîn okumanın yanlış olduğunu ve bu sûrenin sadece ölmek üzere olanların yanında okunabileceğini savunurken bazıları ise bu uygulamada herhangi bir sakıncanın bulunmadığını ileri sürmüştür. Üçüncü bir grup ise Yâsîn sûresinin hem ölmek üzere olanların yanında hem de ölmüş kişiler için okunmasının önünde bir engel bulunmadığını belirtmiştir. Öte yandan tefsirlerde tartışmanın detayına ilişkin fazla bilgiye yer verilmese de yapı-

⁹² . Detaylı bilgi için bkz. Muhammed Reşid Rızâ, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm (Tefsîru'l-menâr)*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1393/1973), 8/265-268.

⁹³ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, haz. Ahmet Altıntepe vd., (İstanbul: Yenda Yayınları, 2001), 6/407-408.

lan açıklamalardan müfessirlerin genel itibariyle Yâsîn'in ölmek üzere olanlara okunabileceği görüşünde oldukları anlaşılmaktadır.

Ortaya atılan tüm görüşler, deliller ve değerlendirmeler bir bütün olarak incelendiğinde orta yolu bulmaya çalışan üçüncü görüşün daha tutarlı ve daha doğru olduğunu söylemek gerekir. Zira her ne kadar kaynaklarda Hz. Peygamber döneminde ölümler için Yâsîn sûresinin okunduğuna delil teşkil eden açık örnekler rastlanmasa da bu uygulamanın yanlışlığına işaret eden kesin bir nass da mevcut değildir. Aksine kaynaklarda konuyla ilgili zayıf da olsa zâhiri itibariyle ölümlere Yâsîn okunmasını teşvik eden bir hadis bulunmaktadır. Dolayısıyla ölümler için Yâsîn okumanın dinde yerinin olmadığını iddia etmek yerine hem ölmek üzere olanlar hem de de ölmüş kişiler için Yâsîn sûresinin okunabileceğini söylemek daha doğru gözükmektedir.

Kaynakça

478

OMÜİFD

Abbâd, Abdü'l-Muhsin. *Şerhu süneni Ebî Dâvud*. b.y: y.y., ts. https://archive.org/stream/Ibn3abbad_Sonan_AbDaoud/Abbad002#page/n1977/mode/2up (Erişim 20.02.2020)

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî. *Müsned*. 6 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları-Dâru Sahnûn, 2. Basım, 1413/1992.

_____, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk ve thrc. Şuayb el-Arnaût vd. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1999/1420.

Ali Kârî, Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed. *Mirkâtü'l-mefâtiḥ şerhu mişkati'l-mesâbih*. thk. Cemal Aytânî. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1422/2001.

Aydemir, Abdullah. "Fezâilü'l-Kur'ân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/532-533. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Aydınlı, Abdullah. *Hadis İstılahları Sözlüğü*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 8. Basım, 2015.

Aynî, Bedruddîn Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed. *Şerhu Süneni Ebî Dâvud*. thk. Hâlid b. İbrahim el-Mısırî. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1. Basım, 1999.

Ba'î, Ali b. Muhammed b. Abbas. *el-Ahbârü'l-ilmiyye mine'l-ihiyarâti'l-fikhiyye li-Şeyhi'l-İslâm İbn Teymiyye*. thk. Ahmed b. Muhammed b. Hasan el-Halil. Riyad: Dâru'l-Âsime, 1418/1998.

- Begavî, Ebû Muhammed Hüseyin b. Mesûd. *Tefsîru'l-Begavî (Meâlimü't-tenzîl)*, 8 Cilt. Riyad: Dâru Tayyibe, 4. Basım, 1418/1997.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. thk. Mustafa Abdülkadir Atâ. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 3. Basım. 1424/2003.
- _____, *Şuabü'l-imân*, thk. Abdülali Abdülhamîd Hâmid vd. 14 Cilt. Riyad: Mek-tebetü'r-Ruşd, 1. Basım, 1403/2003.
- Bikâî, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn İbrahim b. Ömer b. Hasan. *Nazmü'd-dürer fi tenâsübi'l-âyât ve's-süver*. 22 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *el-Câmiu's-sahîh*. 8 Cilt. İstanbul: Çağ-rı Yayınları-Dâru Sahnûn, 2. Basım, 1413/1992.
- Bulut, Ali. *Ebû 'Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın Kitâbu Fezâilü'l-Kur'ân'ı -Bir Kavram ve Eser İncelemesi-*. Ankara: Fecr Yayınları, 2018.
- Bursevî, İsmâil Hakkı. *Tefsîru Râhi'l-Beyân*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Bûsîrî, Ahmed b. Ebu Bekr b. İsmail. *İthâfu'l-hıyerati'l-mehera bi zevâidi'l-mesânîdi'l-'aşera*. 9 Cilt. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1. Basım, 1420/1999.
- Cârullâh Abdüsselâm b. Sâlih. *Fezâilü'l-Kur'ânî'l-Kerîm*. Riyad: Dâru't-Tedmüriyye, 1. Basım, 1419/2008.
- Çakan, İsmail Lütfi. "Ebû Osmân en-Nehdî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklo-pedisi*. 10/210. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Dartma, Bahattin. "Kur'ân'ın Dirilere de Ölülere de Fayda Veren Çok Yönlü İlahi Bir Mesaj Oluşu Üzerine". *Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi*. 7-8 (2009), 17-31.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as Sicistânî. *Sünen*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları-Dâru Sahnûn, 2. Basım, 1413/1992.
- Ebü'l-Fazl Râzî, Abdurrahmân. *Fezâilü'l-Kur'ân ve Tilâvetühu*. thk. Âmir Hasan Sabri. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1. Basım, 1415/1994.
- Efendioğlu, Mehmet. "Münkatı'". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/12-13. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Elbânî, Muhammed Nâsirüddîn. *İrvâü'l-galîl fi tahrîci ehâdisi menâri's-sebûl*. 9 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1. Basım, 1399/1979.
- _____, *Silsiletü ehâdisi'l-zâife ve'l-mevzûa ve eserühe's-seyyiü fi'l-ümme*. 14 Cilt. Ri-yad: Mektebetü'l-Meârif, 1412/1992.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'ân Dili*, haz. Ahmet Altıntepe vd., 10 Cilt. İstanbul: Yenda Yayınları, 2001.

Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *İhyâu 'ulûmi'd-dîn*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1. Basım, 1426/2005.

Hatîb Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali. *Târîhu Bağdâd*. thk. Mustafa Abdülkadir Atâ. 24 Cilt. Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1425/2004.

İbn Balabân, Emîr Alâüddîn Ali. *Sahîh-u İbn Hibbân bi tertîbi İbn Balabân*. thk. Şu-ayb el-Arnaût. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1994.

İbn Kayyım Cevziyye, Ebû Abdillâh. *er-Rûh*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1986.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Kesîr el-Kuraşî ed-Dımeşkî. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1. Basım, 1408/1988.

İbn Hacer Askalânî, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali. *Takrîbü't-Tehzîb*. Suriye-Haleb: Dâru'r-Raşîd, 4. Basım, 1996.

_____, *el-Telhîsu'l-habîr fi tahrîci ehâdîsi'r-râfîi'l-kebîr*. thk. Hasan b. Abbâs b. Kutub. 4 Cilt. b.y: Müessesetü Kurtuba, 1. Basım, 1416/1995.

480

OMÜİFD

_____, *Lisânü'l-mîzân*. 10 Cilt. Beyrut-Lübnan: Mektebü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 1. Basım, 1422/2003.

İbn Kudâme, Şemsüddîn Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Amr Makdisî. *eş-Şerhu'l-kebîr alâ metni'l-mukni'*. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd. *Sünen*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları-Dâru Sahnûn, 2. Basım, 1413/1992.

İbn Nukta, Ebû Bekr Muhammed b. Abdî'l-Ğınâ. *Kitâbü't-Takyîd li-ma'rifeti'r-ruvât ve's-sünen ve'l-mesânîd*. 2 Cilt. Hindistan: Meclisü Dâirati'l-Maârifî'l-Osmânî, 1. Basım, 1403/1983.

İbnü'l-Kattân, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Abdilmelik. *Beyânü'l-vehmi ve'l-ihâmi'l-vâki'in fi kitâbi'l-ahkâm*. thk. Hüseyin Âyt Saîd. 6 Cilt. Riyad: Dâru Tayyibe, 1. Basım, 1998.

İbnü'l-Mülakkin, Sirâcüddîn Ebû Hafs Ömer b. Ali el-Mısrî. *el-Bedru'l-münîr fi ehâdîsi ve'l-âsâri'l-vâki'a fi şerhi'l-kebîr*. 10 Cilt. Riyad: Dâru'l-Hicre, 1. Basım 2004.

Karakuş, Mahmut. *Yasin Sûresiyle İlgili Rivayetler ve Değerlendirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, 2012.

- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 22 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1427/2006.
- Mizzî, Cemâlüddîn Ebû Haccâc Yusuf. *Tehzîbü'l-kemâl fi esmâi'r-ricâl*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1992.
- Mübârekfûrî, Ebü'l-Ulâ Muhammed b. Abdurrahmân b. Abdurrahîm. *Tuhfetü'l-ahvezî bi şerhi câmi't-Tirmizî*. haz. Abdurrahmân Muhammed Osman. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Münâvî, Muhammed Abdurraûf. *Fezû'l-kadîr şerhu'l-câmiu's-sağîr*. 6 Cilt. Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Ma'rife, 2. Basım, 1391/1972.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc. *el-Câmiu's-sahîh*. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları-Dâru Sahnûn, 2. Basım, 1413/1992.
- Müstağfirî, Ca'fer b. Muhammed. *Fezâilü'l-Kur'ân*. thk ve thrc. Ahmed b. Fâris es-Sellûm. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1. Basım, 1426/2006.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb. *Sünen*, 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları-Dâru Sahnûn, 2. Basım, 1413/1992.
- _____, *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Hasan Abdülmün'im Şelebî. 12 Cilt. Beyrut-Lübnan: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 2001.
- _____, *Fezâilü'l-Kur'ân*. thk. Fârûk Hamâde. Beyrut: Dâru İhyâi'l-Ulûm, 2. Basım, 1414/1992.
- Özel, Mustafa. "Ölünün Ardından Kur'ân-ı Kerîm Okunmasının Dini Dayanakları". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 7 (Nisan 2006), 477-486.
- Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer. *et-Tefsîru'l-kebîr (Mefâtilhu'l-gayb)*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1425/2004.
- Reşid Rızâ, Muhammed. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm (Tefsîru'l-menâr)*. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2. Basım, 1393/1973.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safoetü't-tefâsîr*. Beyrut: Dâru'l-Cil, ts.
- Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed. *el-Keşf ve'l-beyân (Tefsîru's-Sa'lebî)*. thk. Ebû Muhammed b. Âşûr. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1. Basım, 1422/2002.
- San'ânî, Muhammed b. İsmail. *Sübülü's-selâm şerhu bülûgi'l-merâm*. thk. Muhammed Nâsirüddîn el-Elbânî. 5 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 1. Basım, 2006.

Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *ed-Dürru'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*. thk. Abdullah Abdülmuhsin et-Türkî. 15 Cilt. Kahire: Merkezü Hicr li'l-Buhûs ve'd-Dirâseti'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye, 1. Basım, 1424/2003.

_____, *Şerhu's-sudûr bi şerhi hâli'l-mevtâ ve'l-kubûr*. Cidde: Dâru'l-Medenî, 1985.

Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed. *Neylü'l-evtâr şerhu münteka'l-ahbâr*. haz. Râid b. Sabrî b. Ebî Alfe. Amman: Beytü'l-Efkârî'd-Devliyye, 2004.

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed. *Mu'cemü'l-kebîr*. thk. Hamdi Abdülme'cîd es-Selefî. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiye, ts.

Tayâlisî, Süleyman b. Dâvud b. Cârûd. *Müsnedü Ebî Dâvud et-Tayâlisî*. thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî. 4 Cilt. Cîze: Dâru Hicr li't-Tibâa ve'n-Neşr, 1. Basım, 1420/1999.

Tîbî, Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed. *Şerhu't-Tîbî ale'l-mişkât=el-Kâşif an hakâiki's-sünen*. thk. Addülhamîd Hindâvî. 13 Cilt. Riyad: Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, 1. Basım, 1417/1997.

482 Tirmizî, Ebû İsa, Muhammed b. İsa. *Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları-Dâru
OMÜİFD Sahnûn, 2. Basım, 1413/1992.

Türbüştî, Ebû Abdullah Fazlullah b. Hasan b. Hüseyin. *Kitâbü'l-müyesser fi şerhi mesâbihî's-sünne*. thk. Abdülhamîd Ahmed Hindâvî. 4 Cilt. Mekke: Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, 2. Basım, 1429/2008.

Wensinck, A.J. *el-Mu'cemü'l-müfehres li elfâzi'l-hadîsi'n-nebevî*. Leiden: Mektebetü Berîl, 1936.

Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *Mîzânü'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*. thk. Ali Muhammed el-Bicâvî. 4 Cilt. Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Ma'rife, ts.

